

Elşən Mirişli

Gence şəhəri
tarixçi

Sultan Yaqub 1464-cü ildə Diyarbəkirdə (Diyarbakır) doğulmuşdu. Ağqoyunlu Sultanı Uzun Həsən (1453-1478) və Səlcuqşah Bəyim oğludur. Səlcuqşah Bəyim Uzun Həsənin birinci həyat yoldaşı, Sultan Xəlil, Sultan Yaqub, şahzadə Yusif və Maqsudun atasıdır. Onun adından ilk dəfə Uzun Həsənin həyat yoldaşı kimi bahs edilmişdir. Onların izdivacı Uzun Həsənin 15 yaşı olarkən baş vermiş, ilk xanım olduğu üçün Uzun Həsən tərəfindən digər xanımlar arasında yeri fərqli olmuşdur. Səlcuqşah Bəyim Uzun Həsənin əmisi Məhəmməd Mirzənin qızıdır. Əri Uzun Həsən kimi türk oğuz boyu Bayandur tayfasındadır.

Tarixi mənbələrdə Səlcuqşah Bəyimdən bəhs edilərkən onun dövlət işlərində nə qədər təsirli rolunu, Uzun Həsənin divanına qatılmasını, dövlətin daxili və xarici siyasətində yaxından iştirakını xüsusilə vurğulayırlar. O, hətta dövlət məsələlərində iştirak edə bilmək üçün həcc səfərini də təxirə salmışdı. Lakin onun bu fəaliyyəti birmənalı qarşılanmamışdı. Belə ki, saraydakı nüfuzlu şəxslər onu "Sirtlan Xatun", "Gəzənd Xatun" kimi nifrət dolu sözlərlə adlandırmışdılar. İbrahim Gülşəni "Mənaqibi Gülşən" adlı əsərində Səlcuqşah bəyim və digər xanımların divan qərarlarının qəbul edilməsindəki yaxın fəaliyyətlərini tənqid etmişdir. Təbriz qadisi Qadi Şərəfüddin divanın aldığı bir qərarla bağlı İbrahim Gülşənin yanına gəlib şikayətini bildirir. İbrahim Gülşəni onun haqlı olduğunu, Uzun Həsənin isə belə ədalətsiz və bərbad bir qərar almayacaq qədər ədalətli olduğunu söyləyir. Qadi isə Uzun Həsənin divanına gələrək fəryad edib deyir: "Bu şəhərdə sultan iki nəfərdir? Sultanın nişanını kim yırtıb qırağa atıb?"

Bu hadisə dövlət işlərində Səlcuqşah Bəyim rolunu göstərən nümunələrdən biridir. Gülşənin yazdığı başqa bir hadisədə Səlcuqşah Bəyim oğlu Sultan Xəlilin dul xanımının "adi bir insan" hesab etdiyi Hüseyin Çələbi ilə evləndirilməsinin qarşısını almaq üçün şahzadələrdən ibarət bir heyət toplayıb bu izdivacın həyata keçirilməsinə mane olmuşdur.

Ağqoyunlu taxt-tac mübarizələrində bilavasitə iştirak edən Səlcuqşah Bəyim, xüsusilə Uzun Həsənin ağır xəstəlik dövründə öz nüfuzu ilə daxili və xarici siyasətdə həmçinin dövlət idarəsində bütün diqqətləri üzərində cəmləmişdi. Saraydakı ən güclü fraksiya məhz Səlcuqşah Bəyim ətrafında toplanmışdı. Müxalifətdə isə Uzun Həsənin digər xanımları Dövlətşah Buldukanı və Dəspinə Xatun vardı. Uğurlu Məhəmməd ilə Maqsudun anaları olan bu sultanlar taxt mübarizəsində Uğurlu Məhəmmədi dəstəkləyirdi.

Əslində keçmişdə Uzun Həsənin Osmanlı Sultanı II Mehmed ilə Otluqbeli savaşı (1472) əvvəl Səlcuqşah Bəyim Uzun Həsənin digər xanımının oğlu Uğurlu Məhəmməd əleyhinə bəzi fəaliyyətləri vardı. O, Otluqbeli savaşı zamanı Uğurlu Məhəmməd ilə Uzun Həsən arasında münasibətə səbəb oldu. Tehrani yazır: Uğurlu Məhəmməd Osmanlı vəzirli Mahmud Paşaya hücum etmək üçün Uzun Həsənə xəbər göndərir. Uzun Həsən də

həmçinin Osmanlı qoşunu təqib etmək istəyirdi. Lakin Səlcuqşah Bəyim ona mane olur və deyir ki, Uğurlu Məhəmməd ordu arasında şöhrət qazanmaq üçün Osmanlı ordusunu öz əli ilə məğlub etmək istəyir". Bu məsələni təsvir edən Tehrani Səlcuqşah bəyimi tənqid etmək məqsədilə "Sultan o sirtlanın (Səlcuqşah Bəyim) sözünü qəbul etdi və Uğurlu Məhəmmədi geri çağırıldı" deyir yazır.

Uzun Həsən ana dilinə və elinə çox bağlı idi. O, özünü Oğuz xan və onun nəvəsi Bayandur xanın nəslindən bilib türk dilinə bağlılıq göstərmişdir. Onda dini etiqad da möhkəm olub, bu səbəbdən "Quran-kərimi" türk dilinə tərcümə etdir-

siz bir gənc idi və sultan olan kimi qardaşı Maqsudu günahsız öldürmüşdü. İşlərinə qarışmağa imkan verməmək üçün anası Səlcuqşah Bəyimi qardaşı Yaqub bəylə birlikdə Diyarbəkire yolladı. Sultan Xəlil Ağqoyunlu taxtına çıxdıqdan sonra ən böyük dəstəkçisi olan anası Səlcuqşah Bəyimi və Şahzadə Yaqubu özündən küsdürmüş, səltənət mənsublarını ətrafından uzaqlaşdırmış, nəticədə baş verən məmnuniyyətsizliyi öz rəiyyətinə də yansıtmışdı. Yaqub bəy anasının köməyi ilə Anadoludakı bəyləri öz ətrafına yığıb, qardaşı əleyhinə üsyan etdi və Xoy çayı kənarında olan savaşda Sultan Xəlil məğlub oldu və tikə-tikə edildi (1478).

Əslində Yaqub bəyin taxt savaşında qalib gəlməsi və sultan taxt-

canoğlu və Xəlil Bəktaş kimi sərkərdələri ilə Misir Məmlüklərinə qarşı 100 min Ağqoyunlu əsgərini düşmənlə qarşılaşmağa göndərdi.

Beləliklə, Urfa yaxınlığında 1480-ci ilin avqustunda iki ordu qarşılaşdı. Məmlük ordusunun sağ tərəfinə Dəməşq hakimi Qansu Yəhyavi, sol tərəfinə Hələb hakimi Özdəmir, mərkəzə isə Yaşbəy başçılıq edirdilər. Döyüşün sonunda Məmlük qüvvələri ağır məğlubiyətə uğradılaraq, darmadağın edildilər. Əmir Yaşbəy, Qansu Yəhyavi və Özdəmir əsir alındılar, məşvərət keçirildikdən sonra hər üçü edam edildilər. Əmir Yaşbəy başı Sultan Yaquba göndərildi. Məmlük dövləti bu döyüşdən sonra ağır zərbə aldı və böyük sərkərdələrini itirərək sarsıldı.

gahın pozulması təklifi Ağqoyunlu divanını iki yerə böldü. Bu hadisədən sonra eşikağası Vəli ağa İbrahim Gülşəniyə müraciət edərək kömək istəyir. Gülşəni Sultan Yaquba məktub yazır bildirir: "Sən ki Həsən oğlu Yaqubsan. Padşahın vəzifəsi ayrılıq salmaq deyil, Peyğənbərmi buyurub ki, qadınların sözlünə qulaq asın. Sənə analıq edən xanım səni mülk əhlindən çıxarıb və bala salmaq istəyir. Əgər ananın dediklərinə əməl etsən sən mülkündən çıxıb, getmək lazımdır".

Sultan Yaqub onun məktubunu divanda oxutdurur və dediklərinə əməl edərək cütlüyü evinə göndərir. Həmçinin anası Səlcuqşah Bəyimə də əmr edir ki, bundan sonra dövlət işlərinə müdaxilə etməsin. Yəni Gülşəni başqa bir yazı-

Azərbaycan tarixində Sultan Yaqub və Səlcuqşah Bəyim rəqabəti

sında Sultan Yaqubun divan və idarəsindəki alimlərdən daha çox Səlcuqşah Bəyim üçün ayağa qalxdığını tənqid edərkən, onun divandakı təsirini də vurğulayır və qadınların siyasət məkanda nüfuz olmasına da tənqidi yanaşır. Belə ki, Səlcuqşah Bəyim alimlərdən, şeyxlərdən və dərvişlərdən üstün bir mövqedə olması, onun qərarlarına qulaq asılması və ona hörmət edilməsi danılmaz bir faktir.

Əslində xeyrixah biri kimi tanınan Səlcuqşah Bəyim öz gəlirinin böyük bir qismini xeyriyyəçilik məqsədi ilə istifadə etmişdir. O, Təbriz məscidinin təmirinə 10000 dinar xərcləmiş, məscidə dəstəmaz üçün su gətirmiş, hündür günbəz tikdirmiş və hər tərəfi kirəmitlə örtülü hücrələr tikdirmişdir. Köhnə məhrabin yerində bu məscidin içərisində hündür günbəz inşa edilmişdi. Səlcuqşah Bəyim zaviyyəsi Bayburtun Balahor kəndində özü tərəfindən tikdirilsə də, sonradan sökülmüşdür. Bu barədə dövrün torpaq sənədləri və vəqf qeydlərində məlumatlar öz əksini tapmışdır.

Sultan Yaqub 1486-cı ildə Gürcüstana hücum etdi və Axıska və Xatun qalalarını alandan sonra, zəngin bir qənimətlə geri döndü.

1489-cu ildə Van gölü yaxınlığında kürdlərin Ağqoyunlu dövlətinə qarşı böyük üsyanı oldu. Həmin ildə Süleyman Bican oğlunun sərkərdəlik etdiyi ordu kürdləri Van yaxınlığında məğlub etdi.

Səlcuqşah Bəyim hakimiyyətə kiçik oğlu Yusifi çıxarmaq üçün yola getməyi hökmdar oğlu Sultan Yaqubu ortadan qaldırmaq niyyətində idi. Bunu həyata keçirmək üçün ən uyğun zamanın Sultan Yaqubun Qarabağda qışladığı vaxt olduğunu qərar verdi.

1490-cı ilin 14 dekabrında Sultan Yaqubun hamamdan çıxarkən yediyi qaysı qurularını zəhərləyir. Ancaq qardaşı Yusiflə birgə yediklərindən hər ikisi zəhərlənir. Bunu öyrənən Səlcuqşah Bəyim əsgərlər tərəfindən öldürülməyini bildiyindən tez müdaxilə edib, masadakı zəhərli qaysılardan yeyir. Nəticədə güclü zəhərdən üçü də zəhərlənib bir gündə ölürlər. Sultan Yaqub ölmünü ilə Ağqoyunlu dövləti sürətlə tənəzzül edib dağılmağa başlayır. Səlcuqşah Bəyim əri Uzun Həsən, doğma oğulları Sultan Xəlil, Sultan Yaqub və şahzadə Yusifin ölümünə bəis olmaqla Ağqoyunlu Azərbaycan İmperatorluğunu məhv və aparır. Azərbaycan tarixində Sultan Yaqub və Səlcuqşah Bəyim rəqabəti tariximizin gizli səhifələrindədir.

miş və onu hüsurunda oxudardı. Onun əqidəsinə görə müqəddəs kitabı türkçə oxumaq da bir ibadət-dir və onunla da savab qazanılır.

Buradan da anlaşılırdı ki, Səlcuqşah Bəyim Uzun Həsən üzərində təsirli bir rola malik idi, onun sözü dinlənirdi. Həsən bəy Rumlu Əhsənüt Təvaxir əsərində Uzun Həsənin Səlcuqşah Bəyim tərəfindən boğularaq öldürüldüyünü bildirir. O yazır "Uğurlu Məhəmmədin kəsilmiş başını Həsən Padşahın yanına gətirəndə Həsən Padşah xəstə idi. Bu xəbər onun üçün çox ağır idi, eger xəstəlikdən qurtulsam, onun qatillərindən qisas alacağam demişdi. Qatil başı isə Səlcuqşah Bəyim olduğundan bu sözün qorxub onu boğaraq öldürdü".

Uzun Həsənin Gürcüstan səfəri zamanı xəstələnməsi ilə Səlcuqşah Bəyimə öz oğlu Sultan Xəlili taxta çıxarmaq üçün fürsət verdi. Səlcuqşah Bəyim oğlu Xəlili dərhal Şiraza, Ağqoyunlu sarayına çağırıldı. Aralarında Süleyman bəy Bicanın da olduğu bir qrup şəxs Uğurlu Məhəmmədi Ərzincan yaxınlığında tutub, öldürdülər. Çox keçmədi Uzun Həsənin öldüyü xəbəri yayıldı. Hakimiyyət uğrunda heç bir maneəsi qalmayan Sultan Xəlil qardaşı Maqsudla birgə taxta çıxdı. Lakin Xəlil hakimiyyətə gələn kimi qardaşı Maqsudu edam etdirərək digər vəliəhdləri qorxuya saldı. O hətta anası Səlcuqşah Bəyimi də ordunun sərkərdələri Bayandur və Süleyman bəy Bican ilə birlikdə Diyarbəkire göndərərək öz tək hakimiyyətiliyini gücləndirdi. O, ləyaqət-

na yüksəlməsinin ən mühüm səbəblərindən biri, şübhəsiz ki, Səlcuqşah Bəyim oğlu Sultan Xəlilə ittifaqda yaranan çatlaqlardır. Bunun nəticəsində digər oğlu Yaqub bəyin tərəfinə keçir. Oğlu Sultan Xəlilin qətl edilməsini təşkil edir.

1478-ci ildə Yaqub bəy Azərbaycan, İraq, Fars və digər ölkələrin şəhərlərini tutmaq üçün qışlaqdan dağılıq ərəzilərə hərəkət edərkən, Bayandır, Çepni, Duharlı kimi boyların bəyləri Yaqub bəyin yanına gələrək sədaqətlerini bildirdi, ona hədiyyələr təqdim etdilər. Beləliklə, Yaqub bəy Ağqoyunlu sultanı oldu. Yaqub bəyin on iki illik hakimiyyəti bu dövlətin parlaq bir dövrünü təşkil edir.

Sultan Yaqub Təbrizə gəldikdən sonra ölkədəki birliyi qorumaq üçün Xoy savaşına qatılanları bağışladı. Sultan Yaqubun hakimiyyətinə qarşı olan əyanlar, Sultan Xəlilin oğulları Əli və Əlvəndin ətrafına yığılmağa başladılar. Əli və adamları çox keçmədən mərkəzi hakimiyyətə tabe olsalarda, Əlvənd tabeçilik göstərmək istəmirdi, amma Əlvənd müxalifəti çox apara bilmədi Şirazda xəstələnərək öldü. Bununla da Fars vilayətində olan üsyan təhlükəsi aradan qalxdı.

Sultan Yaqub dövründə Ağqoyunluların ən böyük xarici təhlükələrindən biri də Məmlük dövləti idi. Sultan Qayıtbəy 100 minlik ordu ilə Ağqoyunlu şəhəri Urfanı işğal etmək üçün hərbi yürüşə başladı. Bu xəbər Sultan Yaquba çatdıqda Bayandur bəy, Süleyman bəy Bi-